

Josef Petráň

STAROMĚSTSKÁ EXEKUCE

Staroměstská exekuce

Josef Petrář

Doslov a chronologie událostí Jaroslav Pánek

Foto na obálce a frontispisu Vladimír Šigut

Vydala Univerzita Karlova,

Nakladatelství Karolinum

Praha 2022

Redakce Milada Motlová

Grafická úprava Zdeněk Ziegler

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání páté, pozměněné,

v Nakladatelství Karolinum první

© Univerzita Karlova, 2022

© Josef Petrář – dědicové, 2022

Doslov a chronologie událostí © Jaroslav Pánek, 2022

Photography © Vladimír Šigut, 2022

Illustrations © Knihovna Národního muzea Praha,

Vojenský historický ústav Praha, 2022

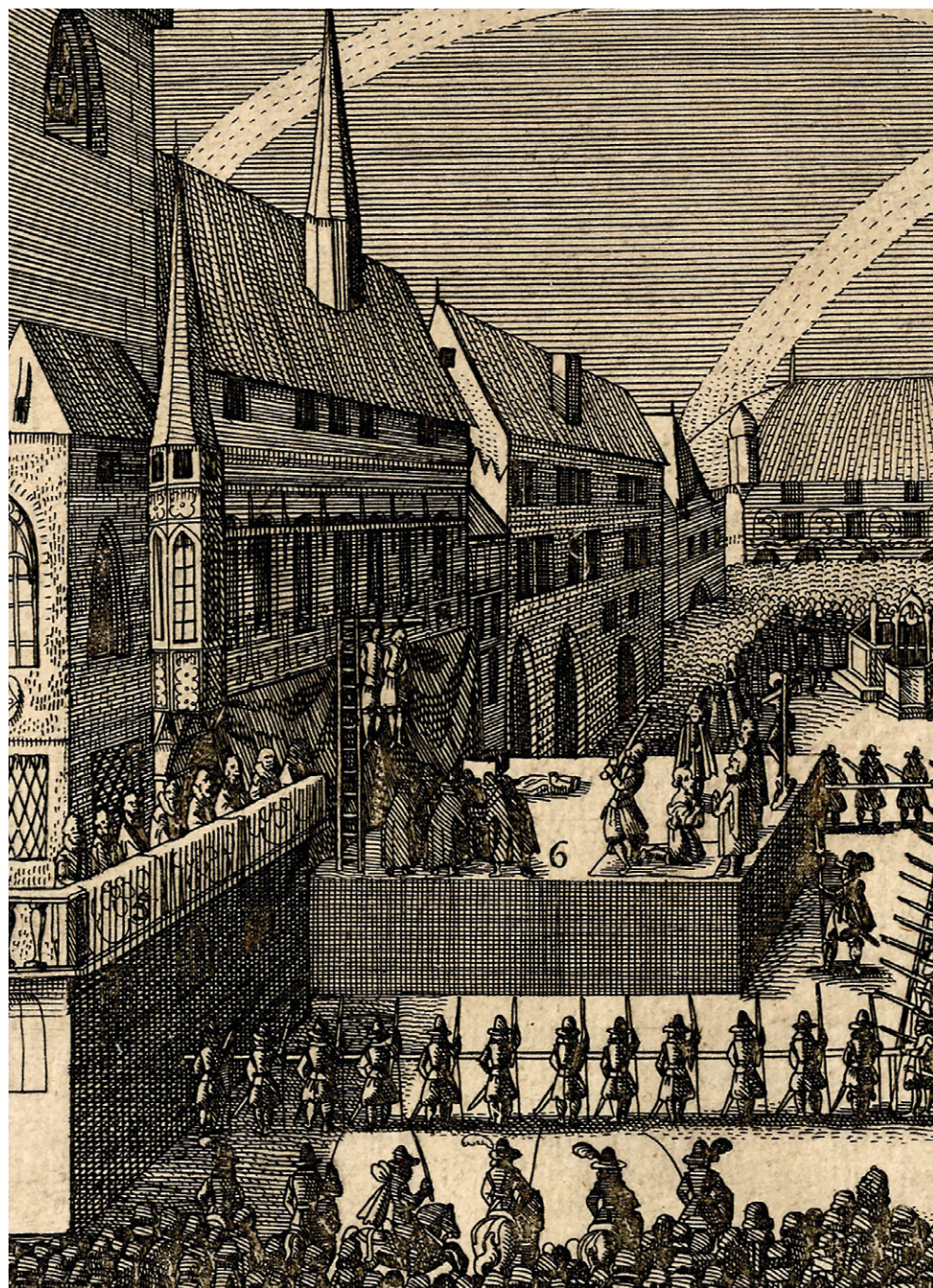
ISBN 978-80-246-5055-5

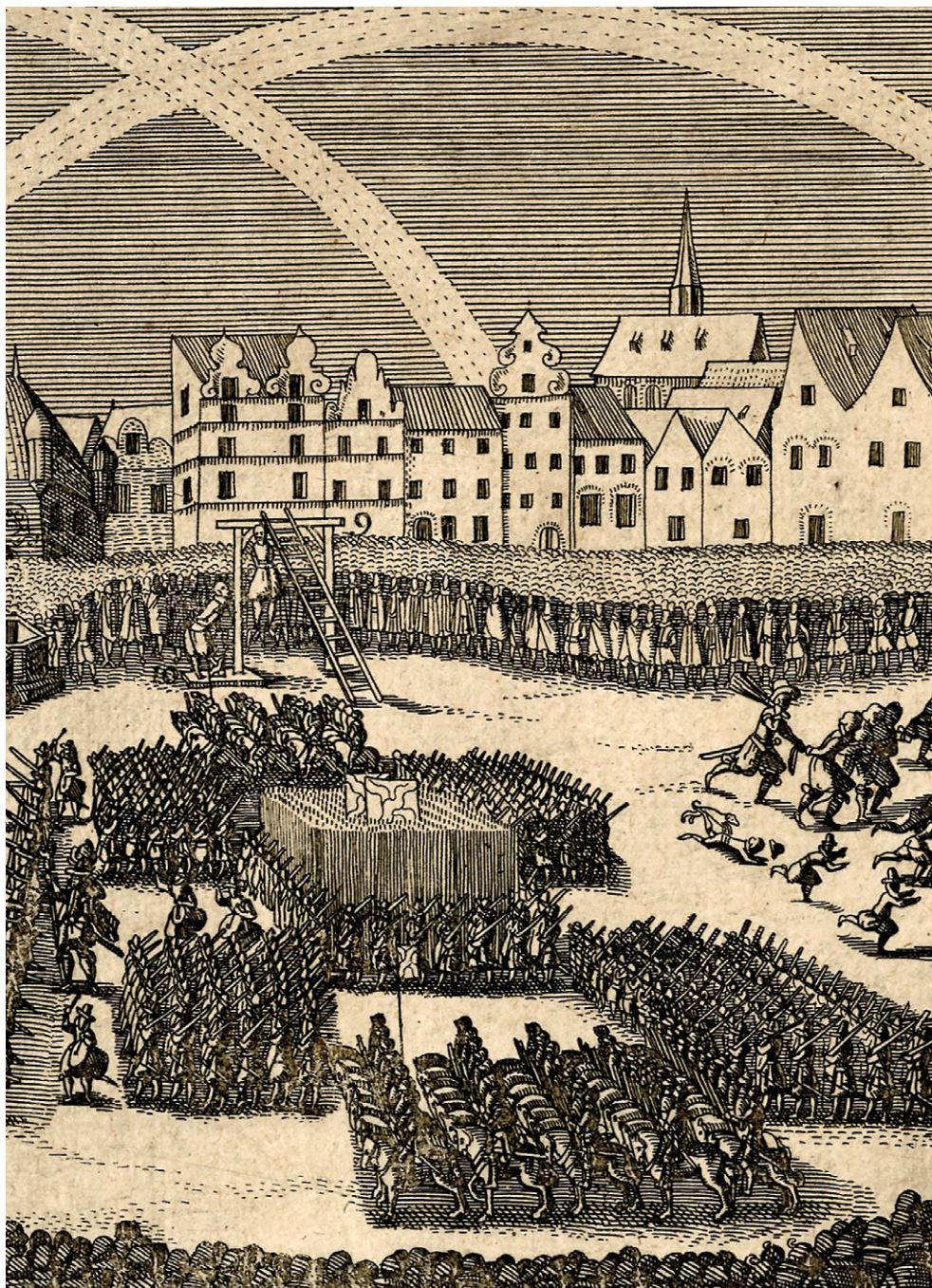
ISBN 978-80-246-5070-8 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

NA-MÍSTĚ ZDE VLAŽENÝM UČENÍM
STALO POPRAVISTE NA-KTĚHÉM V PONDĚLÍ
DNE 21. ČER. NA L.P. 1621 OD HODIN PÁTÉ AŽ
DO DEVÁTE RANNÍ CHÉTOVALO ŽI VOT S ÚZ
PRO-HAJENÍ SVOBODY KRALOVSTVI CESTEHO
TĚCHTO DW.CET SEDM MUČENÍMIKU:
JÁCHYM OHŘEL ŠUK S...
VAGLAV ST. BUD...
KŘŠTIAN...

*Ačkoliv jsem nikdy nepoznal Jana Bartoše,
svého dědečka, často na něho myslím.
Mé matce byly čtyři roky, když zahynul neznámo kdy
a neznámo kde – jako prostý voják rakousko-uherské armády
na srbské frontě. Tuto knížku věnuji jeho památce.*

Obsah

Století ve stínu Bílé hory – Chronologie událostí
(*Jaroslav Pánek*) /11

EPILOG /19

Popravy /21

Dávejte, což je císařovo, císaři /30

Kapitulace /71

Dva pokusy o záchranu /89

Zatýkání /96

Výsledky /104

DVEŘE VŠECH BĚD /115

Generálova apologie /117

Česká kancelář /151

Krátký proces /159

Zmatky kolem defenestračního okna /169

Spiklenci /179

Politikové I /188

Politikové II /219

Diplomati /228

ORTELY A MILOSTI /255

Msta /257

Zrádce povstání /279

Comoedia mundi /292

Requiescat /306

Mýtus /319

Nejvyšší úředníci zemští v letech 1618–1620 /331

Mezi dějinným mýtem a postižitelnou minulostí –
Doslov k 5. vydání (*Jaroslav Pánek*) /333

Ediční poznámka /342

Jmenný rejstřík /344

Století ve stínu Bílé hory

Chronologie událostí

- 1526** – České království se volbou rakouského arcivévody Ferdinanda I. na český trůn (1526-1564) sdružilo v personální unii s rakouskými a uherskými zeměmi; vznikla habsburská monarchie, jejíž politický vývoj byl v následujícím staletí určen zápasem panovníka o centralizaci státu a rekatolizaci jeho obyvatelstva proti stavovské opozici, která naopak usilovala o decentralizaci moci a svobodu vyznání pro stoupence nekatolických náboženství
- 1546–1547** – první stavovský odboj v Čechách; stavovská opozice využila vnitřní války v Římsko-německé říši a pokusila se o výrazné oslabení Habsburků; po porážce říšských knížat se však rozpadlo vrátké spojení české šlechty s královskými městy a král Ferdinand I. naopak upevnil svou moc
- 1575** – na českém zemském sněmu se nekatolická šlechta ujala iniciativy a překonala dlouhodobé rozpory mezi rozdílnými nekatolickými proudy; s pomocí ekumenicky smýšlejících duchovních a měšťanů přijala Českou konfesi, která v ideové rovině reprezentovala společný postoj liberálních utrakvistů, českých bratří, luteránů a kalvinistů a měla jim zajistit ochranu před pronásledováním; i když byla králem Maxmiliánem II. (1564–1576) schválena pouze ústně, poskytovala nadále základnu pro společný postup v nábožensko-politických otázkách
- 1583** – Praha se stala trvalým sídlem císaře a českého krále Rudolfa II. (1576–1611/1612) a tím i hlavním dějištěm středoevropské politiky; pro katolické mocnosti a jejich stálé diplomatické zástupce u císařského dvora (papežského nuncia a španělského vyslance) se Čechy staly ohniskem, v němž se mělo odehrát hlavní dějství boje o rekatolizaci těch evropských zemí, v nichž se prosadila reformace; Rudolf II. si počínal zdrženlivě, ale postupně prosazoval důslednou rekatolizaci centrálních úřadů v intencích dlouhodobé habsburské politiky
- 1599** – s podporou papežské kurie a španělského impéria se podařilo katolíkům zcela ovládnout českou kancelář, nejdůležitější úřad v zemích České koruny s rozsáhlými pravomocemi v politických a náboženských záležitostech; byrokratizovaná instituce v čele s nejvyšším kancléřem Zdeňkem z Lobkovic se

stala ideovým a mocenským centrem nátlaku na nekatolíky a boje proti všem opozičním silám

- 1602** – ostrý zásah proti „pikartům“ (kacířům), který měl potlačit Jednotu bratrskou v Čechách (uzavření jejích sborů, politická perzekuce, cenzura), otrásl relativní rovnováhou koexistující evangelické většiny a katolické menšiny
- 1603** – statečné vystoupení Václava Budovce z Budova v čele nekatolické stavovské opozice zbrzdilo rekatolizační ofenzívu koordinovanou z české kanceláře; podobná situace vznikla v uherské části habsburské monarchie, kde se opozice rovněž postavila proti snahám o násilnou rekatolizaci a kde vypuklo protihabsburské povstání pod vedením Štěpána Bočkaje (1604–1606)
- 1606–1611** – dynastická krize otrásla habsburskou monarchií; při zvládání odboje v Uhrách, trvale ohrožovaných tureckou expanzí, se střetli Rudolf II. a jeho ambiciózní bratr Matyáš, který se zmocnil vlády v Uhrách, Dolních a Horních Rakousích a v roce 1608 také na Moravě; tím vznikla uhersko-rakousko-moravská konfederace, která ohrozila celistvost českého státu
- 1608** – tažení Matyášova vojska do Čech ztroskotalo na odporu českých stavů, které podpořily Rudolfa II. se záměrem vynutit si na oslabeném panovníkovi dosud nebyvalé politické a náboženské výsady; jedna z nich (privilegium o nekonfiskování statků) uvolnila stavům ruce k dalšímu odboji, neboť ani za nejvážnější politické delikty neměla být šlechta v budoucnosti trestána odnětím majetku
- 1609** – stavovská opozice donutila Rudolfa II. k vydání Majestátu o náboženské svobodě a zcela ovládla nekatolickou církevní správu (dolní konzistoř jakožto správní centrum, pražskou univerzitu jako ideové centrum, sbor defenzorů jako silný exekutivní orgán); tím byla až do roku 1620 legálně zajištěna široká náboženská svoboda
- 1609** – „Porovnání“ mezi evangelickými a umírněnými katolickými šlechtici bylo pokusem o kompromisní řešení krize; radikální katolíci v čele se Zdeňkem z Lobkovic odmítli uznat ústavní změnu, kterou přinesl Majestát o náboženské svobodě, ale s podporou Rudolfa II. zůstali u moci; tím vznikl nepřeklenutelný rozpor mezi katolickou vládou a evangelickou opozicí, která měla právo svolávat stavovské sjezdy bez souhlasu panovníka, následně vybírat daně a disponovat vlastním vojskem; znamenalo to faktický rozpad dosavadního politického systému (evangelíci si vytvořili svůj „stát ve státě“)
- 1611** – Rudolf II., který v důsledku pokročilé duševní choroby nebyl schopen realistického posouzení situace, se pokusil o násilný zvrát; dopustil se velezrady na Českém království, které zůstalo poslední oporou jeho moci, a povolal do ní cizí,

takzvané pasovské vojsko; armáda napadla nepřipravenou zemi a krátkodobě ovládla její jižní polovinu; tato situace přiměla české stavy, aby se spojily s Matyášem, invaze byla odražena a Rudolf II. musel abdikovat; Matyáš (1611–1619), který přenesl sídlo do Vídně, se vrátil k tradiční habsburské politice, založené na posilování ústřední habsburské moci a preferenci katolicismu

1615 – berní reformou, kterou v důsledku zadlužení Habsburků prosadily české stavy, byl zablokován přísun financí z Čech do habsburské pokladny; po bankrotu české části habsburských financí Habsburkové hledali východisko ve stupňování politického nátlaku i za cenu války proti opozici

1615 – generální sněm České koruny (tj. český zemský sněm, rozšířený o delegace stavů ostatních korunních zemí – Moravy, Slezska, Horní Lužice a Dolní Lužice) přijal takzvaný jazykový zákon na ochranu češtiny jakožto úředního jazyka; zákon zůstal v deklarativní rovině, neboť němčina se i nadále rovnocenně uplatňovala v jazykových kontaktech německého obyvatelstva pohraničních oblastí Čech a Moravy i ve Slezsku a Lužici; rovněž na sjezdech opozičních stavů a v letech 1618–1620 na poradách povstalců, kteří byli většinou bilingvní, zaznívala vedle češtiny také němčina a jako symbolický výraz ideové jednoty byly zpívány české i německé nábožné písně

1617 – problém nástupnictví po bezdětném Matyášovi byl vyřešen dohodou mezi silnější španělskou a slabší středoevropskou linií habsburské dynastie, že společně podpoří arcivévodu Ferdinanda Štýrského z vedlejší větve; ačkoli šlo o radikálního katolíka, představitelé českých stavů nedokázali účinně vzdorovat a až na několik výjimek se na sněmu vyslovili pro jeho přijetí; chybná kalkulace byla odrazem nadhodnocení vlastní rezistenční schopnosti a nedoceníení finančních i vojenských možností Habsburků ve snaze podrobit si střední Evropu

1618 (březen) – evangelický „stát ve státě“ byl uveden do pohybu: defenzori svolali do Prahy sjezd, který měl protestovat proti porušování Majestátu (sporné zásahy proti nekatolickým kostelům na církevních panstvích Broumov a Hrob); Matyáš se pokusil o politický protiútok zákazem dalších stavovských sjezdů, čímž ovšem vyvolal bouři

1618 (23. 5.) – „druhá“ (ve skutečnosti třetí) pražská defenestrace, při níž skupina radikálních vůdců stavovské opozice vyhodila z oken Pražského hradu dva zvláště nenáviděné členy místodržitelského sboru Viléma Slavatu a Jaroslava Bořitu z Martinic a pána Filipa Fabricia; ačkoli všichni tři tuto spontánní formu trestu přežili, defenestrace se stala symbolem otevřeného konfliktu s vídeňským dvorem a je obecně pokládána za počátek třicetileté války; cílem nezvratného

kroku z hlediska povstalců bylo strhnout váhající většinu evangelických stavů na stranu radikálů

1618 (24. 5.) – ustavena třicetiletá directorská vláda (po deseti členech ze stavů panského, rytířského a městského) v čele s prezidentem Václavem Vilémem z Roupova; její trvání až do počátku listopadu 1619 zajišťovalo v podstatě republikánský systém vládnutí v Čechách; podobný vývoj byl ve Slezsku a Lužici, zatímco Morava, zejména vlivem Karla staršího ze Žerotína, zachovávala do počátku května 1619 opatrnou neutralitu

1618 (20. 7.) – ve Vídni byl zatčen kardinál Melchior Klesl, hlavní rádce stárnoucího císaře Matyáše a stoupenec smírného jednání s českými povstanci (ti zatím uznávali Matyáše jako českého krále a formálně se bouřili proti katolickým místodržícím); na habsburském dvoře převládl bojovný postoj arcivévody Ferdinanda Štýrského, od roku 1617 korunovaného, ale nevládnoucího českého krále; v následujících měsících se rozvinuly válečné operace císařské armády v jižních a jihovýchodních Čechách; stavovská armáda, vedená Jindřichem Matyášem Thurnem, dosáhla při obraně dílčích úspěchů a zasáhla i na rakouském území

1619 (20. 3.) – zemřel Matyáš a na jeho místo nastoupil Ferdinand II. Štýrský; jeho radikální postoj vylučoval jakoukoli možnost kompromisu s českými stavy

1619 (2. 5.) – v Brně došlo k převratu a vedení země se ujal Ladislav Velen ze Žerotína; Morava se připojila k českému povstání, což umožnilo připravit a v červenci 1619 provést ústavní reformu českého státu

1619 (červen) – první pokus českého vojska o dobytí Vídně; ani druhý pokus v listopadu 1619 nebyl úspěšný

1619 (31. 7.) – generální sněm přijal novou ústavu – Českou konfederaci – a zřídil federativní stát pěti českých zemí, které měly vysokou míru autonomie, ale i společný parlament, panovníka a systém obrany; panovnická moc byla omezena ve prospěch stavů a náboženská svoboda byla zajištěna jak pro většinové evangelíky, tak i pro menšinové katolíky (ti však nemohli obsazovat některé nejvyšší úřady); český federativní stát svou otevřeností ke smluvnímu propojení s rakouskými a uherskými zeměmi pod vládou stavů aspiroval na novou organizaci střední Evropy bez Habsburků (dílčích úspěchů bylo dosaženo dohodami se stavy Horních a Dolních Rakous i Uher)

1619 (19. 8.) – generální sněm sesadil z českého trůnu Ferdinanda II.; ten však byl 28. 8. zvolen římsko-německým císařem

1619 (26. 8.) – generální sněm zvolil českým králem kurfiřta Fridricha Falckého, který byl formální hlavou Unie protestantských knížat v Římsko-německé říši;

naděje, že Fridrich získá podporu států, v nichž vládly spřízněné dynastie (Anglie, Nizozemí, Dánsko), se nenaplnily

1619 (8. 10.) – tajná smlouva mezi Ferdinandem II. a bavorským vévodou Maximiliánem, vůdcem Ligy katolických knížat v Říšsko-německé říši, o spojení zajistila koordinovaný postup dvou budoucích hlavních vítězů nad českými povstanci; v následujících měsících získalo habsbursko-bavorské spojení vydatnou finanční a vojenskou podporu papežské kurie, Španělska, Polska a dokonce luteránského Sasko

1619 (31. 10.) – slavnostní příjezd Fridricha Falckého do Prahy; třicetiletý říšský kníže se v problémech neznámé země neorientoval a v průběhu ročního formálního panování prokázal, že není schopen zvládnout velmi složitou vnitropolitickou situaci ani vedení války proti Habsburkům, tehdy nejsilnější dynastii Evropy; Fridrich nedokázal moderovat vztahy mezi šlechtou (vláda jím jmenovaná byla složena jen z pánů a rytířů), královskými městy a poddanými, což přispívalo k zužování sociální základny povstání

1619 (4. 11.) – korunovace Fridricha Falckého na českého krále pozměnila tento rituál v chrámu sv. Víta, neboť místo pražského arcibiskupa korunovační obřad provedli dva evangeličtí duchovní; v prosinci 1619 následovala z podnětu krále dvorního kazatele Abrahama Sculteta kalvinistická „očista“ svatovítské katedrály, odstranění nebo zničení obrazů a soch jako symbolů „modloslužebnictví“; tento konfrontační přístup k náboženským otázkám byl v rozporu se zažitou koexistencí českých evangelíků s katolíky a vyzněl jako útok proti symbolům české státnosti

1620 (březen) – na generálním sněmu v Praze byla uzavřena konfедераční smlouva mezi stavy českých zemí, Horních a Dolních Rakous a Uher o vzájemné pomoci ve válce proti Habsburkům; toto spojení však bylo příliš slabé a nemohlo zabránit Habsburkům a jejich spojencům, aby v následujících měsících obklíčili Čechy z jihu, západu a severu; postupně se prohlubovala finanční, vojenská a politická krize povstalců a česko-falcké personální unie

1620 (3. 7.) – ulmská smlouva o neútočení mezi katolickými a evangelickými knížaty v Říšsko-německé říši neutralizovala Unii, které formálně předsedal Fridrich Falcký, a vyloučila jejich pomoc Čechům, zatímco Maximiliánovi Bavorskému ponechala volnou ruku; katastrofální diplomatický neúspěch doložil izolaci „zimního krále“ i ze strany německých protestantů

1620 (24. 7.) – zahájeno tažení ligistické armády Maximiliána Bavorského; v srpnu bez boje kapitulovaly Horní Rakousy; v září spojená vojska Ligy a císaře Ferdinanda

da II. (vrchním velitelem císařských byl Karel Bonaventura Buquoy) postupovala z jihu směrem do Čech; ze severu vpadla do Lužice armáda saského kurfiřta Jana Jiřího

1620 (podzim) – ústup stavovského vojska před útočníky směrem ku Praze; obyvatelstvo Čech zažívalo hrůzy války (29. 9. bylo dobyté město Písek a jeho obyvatelé vyvražděni); stavovská armáda trpěla nedostatkem financí (žoldníci nebyli řádně placeni) a demoralizací

1620 (8. 11.) – na Bílé hoře u Prahy byla svedena krátká (ani ne dvouhodinová) bitva, v níž bylo stavovské vojsko rozdrčeno; ačkoli bylo možno bránit Prahu obklopenou hradbami a využít chladného listopadového počasí, nepříznivého pro útočníky, Fridrich Falcký s rodinou a dvorem se hned po bitvě (9. 11.) dal na útěk a ponechal hlavní město i české země bez jakékoli koordinace obrany; třebaže se některá opevněná místa držela až do roku 1622, kolaps česko-falcké vlády a předbělohorského stavovského systému se dostavil již 8. listopadu 1620

1620 (17. 11.) – Ferdinand II. (1620–1637), nyní již faktický vládce zemí České koruny, jmenoval Karla z Lichtenštejna místodržitelem Čech a po odmítnutí kolektivní prosby šlechty o milost zahájil represe; zrušil Majestát o náboženské svobodě; postupně se vzdaly Morava, Slezsko a Lužice

1621 (15. 3.) – na Pražském hradě zahájil činnost mimořádný soudní tribunál za předsednictví Karla z Lichtenštejna; jeho úkolem bylo vyšetřit a odsoudit čelné účastníky povstání

1621 (21. 6.) – staroměstská exekuce

1621 (13. 12.) – prvním protireformačním dekretem byli z královských měst v Čechách vypovězeni nekatoličtí duchovní; postupně byli z Čech a Moravy vyhnáni kalvíni, bratrství, luteráni a novoutrakvistické duchovní i novokřtělci

1622 (3. 2.) – „generální pardon“ Ferdinanda II. formálně omilostnil většinu účastníků povstání, kteří však byli konfiskacemi připraveni o majetek; konfiskace majetku, které se opakovaly ještě po saském vpádu 1631 a po zavraždění Albrechta z Valdštejna 1634, zcela změnily rozdělení pozemkového majetku a složení privilegovaných stavů ve prospěch šlechty přicházející ze zahraničí, což do budoucnosti vyloučilo možnost vystoupení politické opozice proti Habsburkům; zchudlá královská města byla vyřazena z politického rozhodování o zemských záležitostech Čech a Moravy

1622–1623 – mincovní konsorcium, vedené Karlem z Lichtenštejna, ovládlo ražbu mincí a dospělo ke „kaládě“ (státnímu bankrotu); jeho členové znehodnocením

stříbrné měny získali obrovské majetky, ale zcela rozvrátili hospodářství českých zemí

1627 a 1628 – vydáno Obnovené zřízení zemské pro Čechy a pro Moravu, které zpečetilo porážku stavovské opozice a zajistilo Habsburkům neomezenou dědičnou vládu v obou zemích jakožto dobytých a násilně rekatolizovaných teritoriích; následný odchod velkého množství šlechticů a měšťanů, kteří odmítli přestoupit na katolickou víru, do exilu, stejně jako dlouhodobé zbíhání poddaných znamenaly obrovské populační a ekonomické, ale i politické a kulturní oslabení českých zemí

1631 (30. 11.) – za vpádu saského vojska do Čech (1631–1632) se někteří čeští exulanti vrátili do Prahy a postarali se o sejmutí hlav popravených mužů z ochozu Staroměstské mostecké věže a o jejich důstojné uložení; tím vnějškově pomínula celé desetiletí trvající potupná připomínka poraženého českého povstání a výstraha těm, kdo by chtěli oslabit habsburskou nadvládu nad střední Evropou

EPILOG

EXEKUCY aneb vykonání vejpovědi a ortele spravedlivého a brozného nad rebely nejprve proti J. M. císaři Matyášovi a potom proti Jeho Milosti císařské, králi a pánu našemu nejmilostivějšímu Ferdinandovi drubému etc. povstalými a zpronevěřilými. Kterážto vejpověď stala se a vykonala v hlavním a slavném městě pražském na Staroměstském rynku, na obzvláštním velikém theatrum, černým sukem všudy vúkol a vúkol i po sorchu obestřeným při přítomnosti mnoho tisíců lidu, v pondělí po svatém Vítu, tj. 21. dne Junii, léta tohoto 1621. Pro věčnou budoucí všem rebelům vejstrahu a památku v krátkou sumu a v prostou píseň uvedena...

Jako: Ach, ach, ouvech na mé boře...

(Titul písně z roku 1621)

Popravy

První vstoupil na lešení potažené černým sukem Jáchym Ondřej Šlik, donedávna ještě lužický zemský správce, teď rebel odsouzený k smrti.

Dvaapadesátiletého muže statné postavy doprovázeli němečtí luteránští kazatelé, které o tuto službu požádal, a osobní sluha. S modlitební knihou v ruce přešel lešení. Pomodlil se, rozepnul za pomoci sluhy černý aksamitový kabát a poklekl na rozestřené sukno. Jeho hlava se prý kutálela daleko nazad a proud krve vystříkl na kříž postavený na okraji pódia. Sluha položil pravici bezhlavého těla na popravní špalek, aby kat mohl provést druhý akt exekuce. Pak přistoupilo šest černě zakuklených hrobníků, zabalili tělo do sukna, na němž předtím klečel odsouzenec, a odnesli je propadlišťem pod lešení. Dva muži v smutečních kápích zatím rozestřeli nové sukno.

Tak líčí pamětníci událost, jejíž historická podstata je až děsivě prozaická. Začínalo jitro letního slunovratu, pondělí 21. června 1621.

Před radnicí Starého Města pražského zahájili kruté divadlo, na které i válčením otrlá Evropa vzpomínala dlouho s údivem a hrůzou.

Za jekotu jezdeckých polnic a rachotu šesteru bubnů odbývala se tahle podívaná před zraky lidu, vojáků a mimořádného soudu na zvláštním pódiu, obklopeném třemi řadami střelců, dvěma kornetami jízdy a třemi praporci pěchoty.

Zní to divně, ale vše bylo připraveno jako velkolepá barokní slavnost, sice s chvatem, ale velice pečlivě. Po čtyři dny sbíjeli tesařští tovaryši lešení. Ze soboty 19. na neděli 20. června nechal zde staroměstský rychtář pracovat po celou noc devětatřicet dělníků zřejmě z obavy, že pódium nebude včas hotovo. Lešení se vsutku monstrózně vyjímalo před radnicí. Přes šestnáct metrů dlouhé a stejně široké, vysoké takřka dva a půl metru.

Věcná mluva účtu vzpomíná třiceti for písku na posypání náměstí, sedmatřiceti a půl kopy hřebíků, čtyřiceti čtyř a půl štůček černého sukna, vedle čtyř voskových svící, šesti černých klobouků hrobníkům a jiných výdajů.

Režie krvavé slavnosti si zakládala na přesnosti a funebrické obřadnosti.

Ono pondělní jitro zaduněla Prahou dělová rána. Brány města zůstaly uzavřeny. Tehdy šel na popraviště po schodech z postranního radničního vchodu černě zakuklený městský sluha, aby postavil na pódium veliký kříž se čtyřmi voskovicemi. Před zdí radnice, zastřené černým sukem, stála na tribuně vedle popravního lešení ještě prázdná soudcovská křesla, postupně je obsadili členové mimořádného soudu. Přišli císařští hejtmané a rychtáři, deputace radních pražských měst a nakonec předseda exekuční komise, císařský místodržící v Praze, kníže Karel z Lichtenštejna.

Odsouzcenci vcházeli na pódium podle rodu, důstojenství a věku, nejprve páni, pak rytíři a nakonec měšťané. Jeden po druhém. Pozorovatelé a pamětníci, kteří nám zachovali zprávy o exekuci, stačili sledovat pořadí prvních sedmi, zbývajících dvacet jmenují v rozličném sledu. Byl to pro ně zážitek vskutku otřesný.

Z úst kněží, kteří doprovázeli odsouzené muže, se pak dychtiví posluchači dovídali poslední výroky obětí, slova, jež zanikala ve vřavě bubnů a trubek.

Priznivci i odpůrci popravených se shodují v tom, že tváří v tvář smrti v této potupné komedii se všichni odsouzení chovali důstojně; situace bez východiska v nich probudila zoufalou reakci hrdosti, jež jim někdy chyběla v předešlých dnech a hodinách.

Výroky odsouzených dojmají poskládané v legendu. Jsou to vroucí vyznání víry a naděje v posmrtnou blaženost, jež zbývala jako jediná jistota a obrana před zoufalstvím. Gloriolu mučednictví, kterou si odnášejí z tohoto světa v pamětních spisech evangelíků, podtrhuje stařecký věk popravených.

Nejmladší z nich, pražský měšťan Jan Kutnauer, „sotva vyplnil let čtyřiceti“, sděluje kronikář a jiní vypočetli, že „deset osob tehdejších ortelovaných mělo let věku svého do 700“. A opět jinde čteme: „nebo mezi nimi bylo dvanácte počestných šedivých starců...“

Hned za Šlikem šel Václav Budovec z Budova, čtyřiasedmdesátiletý, „znamenitě učený i spisy vůbec vydanými (v českém i latinském jazyku) slovutný, kterýž zemi německou, vlášskou, francouzskou, anglickou, tureckou (kdež sedm let se zdržoval) byl projel“, vypráví J. A. Komenský v *Historii o těžkých protivěnstvích církve české*.

Rytíři Kašparu Kaplíři ze Sulevic, nejstaršímu z popravených, bylo dokonce osmdesát šest let. „Naposledy kázal se hedvábným pláštěm přiodít, a byv zavolán, řekl: ‚Ve jméno Boží, však jsem již dosti dlouho čekal.‘

Pomohli mu tedy služebníci jeho vstáti, a rozžehnav se se všichni, šel pro starost věku svého velmi pomalu, a scházeje se schodů [v radnici], řekl: „Můj Bože, posiluj mne, abych neupadl a na smích nepřátelům nebyl.“

Na uložené místo když přišel, velmi těžce klekl, napolo sehnutý, prose, aby kata napomenuli, jak nejprv klekne, aby pospíšil, prvé než by mu od mdloby padnouti se přihodilo.

Ale kat tak schýleného a shrbeného viděv, títi nechtěl.

Kněz Jan tedy k návštěvě rychtářů řekl: „Urozený pane, kdyžs duši Pánu Kristu poručil, již i tu šedivou hlavu vesele Pánu Bohu obětuj a ji vzhůru k nebi pozdvihni.“

Odpověděl: „Ve jméno Boží,“ a jakž mohl, hlavu pozdvih, řekl: „Pane Ježíši, v ruce tvé poroučím ducha svého.“

A vtom když hlava sřata, upadl...”

Cestou na popraviště žádali někteří kněze, aby tlumočili jejich poslední vzkazy manželkám a napomenutí dětem a přátelům. Z útržků rozmluv spíše tušíme, co tanulo na mysli lidem, kteří věděli, že prožívají poslední chvíle života. Kryštof Harant pochyboval nahlas o stálosti své manželky ve víře a nedoufal, že bude dlouho truchlit nad jeho skolem. Snad prožíval předtím rodinnou krizi, jejíž stín nesl s sebou až sem. A kronikář k tomu nakonec dodává: „Ale všetečná ta žena ničehož toho neplnila. Bohu, svědomí, dítkám i poddaným se zpronevěřila, když brzo potom za člověka převrhlice se vdala, syny k jezuitům k cvičení obrátila, sama přestoupila a na poddaných těla i duše ukrutnost uvodila...”

Tím „převrhlcem“ nebyl nikdo jiný než Harantův někdejší nejbližší druh Heřman Černín z Chudenic, s kterým kdysi cestoval do Jeruzaléma. Horlivý katolík, účastník bitvy na Bílé hoře, seděl při staroměstské exekuci na tribuně jako císařský hejtman Starého Města a díval se na Harantovu popravu.

Odsouzenci čekali v radničním vězení, než pro ně přijde rychtář z lešení. Dlouhé hodiny rozjímali, někteří z nich pohroužení v divný polospánek na hranici snu a vědomí, a vyprávěli kněžím blouznivé vidiny jako odraz úzkosti ze smrti a jejího překonání nadějí na věčné blaženství.

„Zdříml jsem však,“ říkal stařec Kašpar Kaplíř svému zpovědníkovi, „a zdálo se mi, že ke mně dva anjelé přišli a otírali tvář mou rouchou velmi pěknou, napomínajíce mne, abych se spěšně strojil jíti s nimi. Já pak věřím

mému Pánu Bohu, že ne ve snách, ale v skutku je mám přítomné, kteříž mně v životě tomto slouží a po smrti duši mou do lůna Abrahamova donesou...”

Také starý Jindřich Otta z Losu, vyznáním český bratr, kterému nepovolili kněze jeho víry, vyprávěl knězi podobojí Janu Rosacioví, jenž ho přišel doprovodit na lešení:

„Sedl jsem tu na stoličku a počal jsem tesklivě na to mysliti, že jsem žádného z svých správců míti nemohl, který by mi svátostí velebnou posloužil. A litoval jsem toho a lituji, že jsem vás k sobě nepovolal. A v tom přemýšlování zdřímnul jsem, a aj, ukázal se Spasitel můj, kterýž řekl: Dosti máš na mé milosti; nebo já tebe krví svou očisťuji! Tu pak na mé srdce krůpěji krve pustil, a já v tom procítil a vzchytíl jsem se. A věřte mi, že mne čistě na srdci chladí a občerstvuje, cítím to patrně.“

Poslední zbytky tělesných i duševních sil soustředili v předsmrtné extázi na to, aby šli klidně, vyrovnaně, usmíření s neodvratným osudem. Zcela věrohodně zní vyprávění Rosaciovio:

„Toto za slušné poznamenati jsem umínil, že když na koho z těch svatých lidí a Božích mučedníků zavoláno bylo, tu k velikému podivu rozžehnutí pěkně, až srdce v nás plesalo, se dalo; ne jinač než jako by na panket aneb na nějakou kratochvíli jíti se strojili. Ti, kteří odcházeli, těm, kteří po nich zůstávali a také smrti očekávali, v ten smysl i jinače, pěkněji, než se to pamatovati a vypsati může, mluvili: Nu milí přátelé, požehnejž a ostříhejž vás tu Pán Bůh, dejž vám potěšení Ducha svatého, trpělivost a zmužilost, abyste toho, že jste Boží cti zastávali, srdečně a udatně i při této smrti na sobě dokázali. Já vás předcházím, abych uzřel prvé slávu našeho milého Spasitele, ale dočkám vás hned za sebou. Již nám této hodiny pomine žalost vezdejší a nastane radost nová, srdečná a věčná...”

Jiný kněz, německý luterán David Lippach, poznamenal:

„Když se pak již oblekli, dali sobě nahoře obojky [límce] u kabátu odřezávati, aby při nich nic na překážku nebylo. Ptali se také mne popořád, bylo-li by to tak dobře spraveno, čili ještě co na překážku jest...”

Dokonce prý, když volali pána z Bílé, Bohuslav z Michalovic, „jako by tu čas byl o přednost se hádati, řekl: ‚Proč má z Bílé na smrt přede mnou jíti? Poněvadž jsem já v tomto životě před ním chodíval?‘ “

„Povězte císaři,“ obrátil se k soudcům na tribuně z lešení Prokop Dvořecký z Olbramovic, „že my nyní podstupujeme soud jeho nespravedlivý,

ale on zakusí těžšího, však spravedlivého Božího soudu..." Jeho hlas zanikal v dunění bubnů a všeskotu trubek.

Většina soudců a úředníků měla mezi popravenými své známé a příbuzné. Heřman Černín z Chudenic, staroměstský císařský hejtman, dokonce vlastního bratra Diviše Černína, někdejšího hejtmána Pražského hradu, jediného katolíka mezi sedmadvaceti trestanými. Heřman odešel z tribuny, když jeho bratr vešel na lešení, a vrátil se až poté, kdy odnesli tělo odsouzcencovo. Diviš v té chvíli zachoval solidaritu se svými nekatolickými druhy, kteří veřejně dávali najevo své opovržení službami, jež jim nabízeli jezuité a kapucíni na poslední cestě.

Když po třech osobách panského stavu (Šlikovi, Budovcovi a Harantovi) a sedmi rytířích (Kaplířovi, Dvořeckém, Bedřichovi z Bílé, Ottovi z Losu, Diviši Černínovi, Vilému Konecchlumském a Bohuslavu z Michalovic) měli být ortelováni někdejší zemští direktori stavu městského, nastalo kratší přerušení. Ne snad proto, že mistr popravčí a jeho pacholci byli již unaveni, ani meč nebyl ještě ztupen – teprve po jedenáctém odsouzcenci vyměnil kat popravčí nástroj.

Ve zvrhlé režii představení tu vložili intermezzo.

Na pódium vstoupil první z městských direktorů, staříčků Jan Theodor Sixt z Ottersdorfu, a již se chystal pokleknout, aby popravčí mistr mohl pokračovat v díle. V té chvíli objevili se před soudním tribunálem jeho synovci, bratři Platejsové, a oznámili, že zemský místodržící Karel z Lichtenštejna pozdržel ortel a nařídil, aby jejich strýc byl pouze uvězněn do dalšího rozhodnutí císaře.

Okamžik, předem vypočítaný na efekt, zvýšil dramatické napětí. V podobnou milost ostatně doufali i mnozí jiní z odsouzcenců, jejichž manželky odnesly vlivným politikům pěknou hromadu peněz a rodinných šperků. Sixtovi vymohl milost patrně starší ze synovců, Jan Arnošt Platejs z Platenštejna, kanovník pražský a olomoucký. Byl velikým odpůrcem direktorů zvláště od doby, kdy ho dali za stavovského povstání uvěznit na Moravě a propustili teprve na vysokou kauci.¹

1) Vítězná strana měla a potřebovala také oběti zvůle stavovských povstalců a hrdiny. Nikdo se pro to nehodil lépe než olomoucký kanovník Platejs. Odmítl vydat moravským předákům v roce 1619 klíče od jezuitské koleje, pozval si do biskupského města Vyškova císařské vojsko a chtěl se tam bránit proti stavovské armádě. Vyškovští ho vydali odbojné vládě. „Byl postaven před radnici [v Brně]; celé tři hodiny stál na otevřeném náměstí s obnaženou hlavou [dodejme,

Po přestávce nastoupil před mistra popravčího měšťan a písař Nového Města pražského, šedesátiletý mistr svobodných umění Valentin Kochan z Prachové. Prý chtěl vzít s sebou na pódium i svého malého synáčka, aby si trvale pamatoval otcovu smrt, ale kněz tomu zabránil.

Potom si kat poněkud vydychl a sáhl po druhém meči, protože první byl teď již tupý.²

A na lešení přišel Tobiáš Štefek z Koloděj, velice skleslý a truchlivý, do poslední chvíle s nadějí, že dostane milost.

Kryštof starší Kober „na teatrum popravní šel hrdinsky, jako by s smrtí zápasiti chtěl...“ Po něm Jan Šultys z Kutné Hory a Maxmilián Hošťálek ze Žatce.

Sotva odnesli jejich hlavy, přivedli pětapadesátiletého rektora pražské univerzity, doktora Jana Jesenského. Mistr popravčí povytáhl kleštěmi a přidržel odsouzenci jazyk. Když jej vyřízl, řal do Jesseniovy šije.

Snad za Jesenským, možná před ním, měl být sprovozen ze světa muž, který nečekal na kata a vykonal ortel na sobě sám. Na rozcestí před branami již řadu dní visely části těla doktora Martina Fruweina, právníka a tajemníka direktoria.

Dalším dvěma doktorům, Jiřímu Hauenschildovi a Leonardu Rüppelovi, kat utínal nejprve pravice, pak je stínal.

že to bylo v parném létě, 17. srpna 1619], bez oděvu, zahalen jen do chatrného špinavého pláště svého sluhy, postaven na odív drzých lidí...“ psali o jeho truchlivých příbězích olomoučtí kanovníci papeži. „Výrostci se mu posmívali, městská chátka na něho dorážela holemi a ohavným pliváním potřísnila jeho tvář. Jedni křičeli, aby byl oběšen, druhí, aby byl upálen na rožni, jiní, aby byl naražen na kůl nebo vpleten do kola...“ Vůdce moravských stavů Ladislav Velen z Žerotína počítal s tím, že Platejse vymění jako rukojmí za někoho ze stavů zajatých císařskými. Nakonec se spokojil vysokým výkupným do vlastní kapsy, které zaplatili vězňovi příbuzní. Platejse propustili po pětadvaceti týdnech vězení a ten hned spěchal do Vídně, aby tam vylíčil své osudy. – Věděl, co je to čekat na popravu – sám ten strach zažil. Právě on, ukřivděný, ohlašoval velkoryse milost v posledním okamžiku. Náhoda, či záměr?

2) Jan Mydlář, mistr popravčí v městech pražských, je historickou osobností a připravil o hrdlo všech sedmadvacet odsouzenců na Staroměstském náměstí. Byl jako utrakvista s řadou popravených jedné víry, a proto prý je, jak praví Rosacius, nechal v pokoji dokončit modlitbu, než je zbavil života. Věřím, že svou řemeslnou dovednost vynaložil na to, aby oběti netrpěly dlouho. Za měsíc podal staroměstskému rychtáři vyúčtování a poníženou žádost, aby mu bylo zapláceno od práce. Všeho všudy počítal 584 kopy míšeňské pro sebe a svou čeládku. Nebylo to málo, za tuhle částku se dal už koupit dům. Zemský místodržící Karel z Lichtenštejna si však mohl dovolit velkorysé gesto (konfiskovaný majetek popravených nebyl právě zanedbatelný). 27. července 1621 dal vyplatit katovi namísto 584 dokonce 634 kopy grošů míšeňských.

I mistra popravčího zmáhala již únava. Nařídili mu proto, aby si oddychl a zatím tři odsouzence pověsil. Nejmladší ze všech odsouzených, čtyřicetiletý staroměstský radní Jan Kutnauer, „pomodliv se, když k němu kat přistoupil a za odpuštění žádal, nejprv mu měšec s penězi dal a hned rukou k svázání podal, právě, aby povinnost svou konal, však po křesťansku. Když na žebřík (přistavený k břevnu z okna rathauzného vystrčenému, na němž oběšen býti měl) vstupoval, velikým hlasem, jako by řval, volal: ‚Žádného jsem nezradil, žádného nezamordoval, žádného té smrti hodného účinku se nedopustil: ale že jsem vlasti a evanjelium Božímu věren byl, umírám. Bože, odpusť nepřátelům, neboť nevědí, co činí...‘

A hned s žebříku sstrčen byv, skončil...”

Jeho nevlastní otec Simeon Sušický ze Sonenštejna „na témž trámě vedle pastorka svého oběšen byv, brzo se zadusil. A v té chvíli obrátil se sám od sebe tváří k tváři Jana Kutnauera, že se ústa úst dotýkala, jako by se líbali. Což sobě nepřátelé v smích obrátili, mluvíce, že to tak úporní rebelové byli, že ani po smrti sebe vespolek nadýmati a praktik strojiti nepřestali...”

Natanaela Vodňanského vedli z lešení přes náměstí kolem kašny k dřevěné šibenici. Obrátil prý se cestou k svým druhům, visícím z okna radnice, se slovy: „Ó moji milí tovaryši, líto mi, že od vás odloučen a ještě ku potupnějšímu místu tažen býti mám.”

Vzdělaný muž, kterému před šesti lety hrozili šibenicí pro urážku císaře, nehleděl dávno na svět brýlemi mámení. Jeho *Široký plac nebo zrcadlo světa* (Theatrum mundi minoris), vydaný v roce 1605 (předzvěst Komenského *Labyrintu světa a ráje srdce*), je o mnoho chmurnější a skeptičtější než sama francouzská předloha.

Staroměstský měšťan Václav Maštěřovský z Jizbice, „že byl blízkým Platejsovým, kanovníka (a potom biskupa) olomouckého přítelem, také se života nadějí krmil, na panu Sixtovi, strýci svém, příklad již viděv, tak že jiní s ním se žehnajíce, štěstí mu k životu vinšovali a své ženy i děti poroučeli... On vyšel až na popravné teatrum, sem tam se ohlédl, byl-li by kde jaký o jeho životu posel; i když mládenec s něho plášť snímal, on domnívaje se, že mu něco dobrého oznámiti má, ucha nastavoval...” Byl sťat uprostřed modlitby.

Pak šli v pořadí za sebou měšťané Jindřich Kozel z Peclínovce, Ondřej Kocour z Votína, Jiří Řečický, Michal Wittmann. Šimon Vokáč z Chýš uzavíral řadu popravených.

Divadlo skončilo. Jinak se nic nepříhodilo, obavy dvora byly zbytečné a vojáci Albrechta z Valdštejna, určení k zabezpečení klidu a pořádku, mohli dál klidně hrát karty v pražském ležení.

Ve zprávě, kterou pobělohorský exulant historik Pavel Skála ze Zhoře připsal městskému rychtáři, čteme stručný, věcný, o to drastičtější souhrn exekuce:

„Odpravení osob těchto mečem vykonalo se od jednoho a téhož mistra popravního skůro [skoro] ve čtyřech hodinách, tak bystře, že ani při jedné osobě rány náké zmateční uděláno není, a to meči čtyřmi: prvním odpravil jich 11, druhým pět, ostatními dvěma osm.

K tomu v tom čase vykonal exekuci právní provazem na těch třech osobách, totiž na Janu Kutnauerovi, Simeonovi Sušickém a Natanaelovi Vodňanském. Ti tři byli odpraveni hned po Ryplovi [Rüppelovi]... snad proto, aby popravce sobě trochu povydechl. Tělo doktora Jessenia téhož dne vyvezené za bránu Horskou rozčtvrtil a na kolí vetkl³; hlav pak dvanácte, totiž Šlikovu s rukou na ústa položenou, Budovcovu, Kaplířovu, Dvořeckého, Bedřichovu z Bílé, Ottovu, Michalovcovu s rukou na hlavu vloženou, Kochanovu, Štefkovu, Koberovu, Jesseniovu s kusem jazyka, Haunšildovu [Hauenschildovu] též s rukou na hlavu vstavenou, na věž mostskou proti jezuitům s strany jedné k východu slunce do Staré Prahy patřící šest a s strany druhé na západ k Malé Straně též šest vnesl a to vše železnými pruty neb klamry dobře, aby žádná dolů nespadla, opatřil, ano i Ryplovu na planýři [pranyři] staroměstském přibíl, a to vše dne toho pondělního vykonal...

Naposledy těla postínaných, a některých i s hlavami, jako Harantovo, Konechlumského, Černínovo a Ryplovo, byvše do truhel k tomu již připravených položena, propustila se manželkám, dítkám a přátelům krevním. Kterážto vzavše jedna každá, aneb komu bylo to poručeno, do domův a lozumentův svých, pěkně je obmyti, připravit daly, a k hodině na noc v místech a při krchovích k tomu od jednoho každého obraných

3) Horská brána stávala na konci dnešní Hybernské ulice, v místě, kde se říká u Bulhara. Horská proto, že odtud vedla silnice do Kutné Hory.

na ramenou přátel, švagrův, tchánův a jiných známých okolo hodiny na noc jsou pokojně a tiše pohřbena...“

To však ještě nebyl konec.

„Na druhý den Mikuláš Diviš, přední servus [písař Starého Města pražského], že krále Friedricha do Prahy vjíždějícího jménem starého, prostého a způsobem Žižkovým oděného lidu vítal a z Prahy odjíždějícího nějakým vinšem vyprovázal, za jazyk k šibenici hřebem přibit a celé dvě hodiny tak držán. Kat zajisté odejda, jiné tři řečníky odpravoval, Václava Božeckého, Josefa Kubína a Jana Švehlu, po třikrát je metlami mrskav, u rathouzu, u mince [mincovny na rohu Celetné ulice a Ovocného trhu] a u Černých jelenů [v Hybernské] na dláždění, a z města vyvedl. Mezi nimiž Kubín nejvíc mluvil a na pomstu volal, zvláště při třetím mrskání, kdež zvolal: ‚Ach Bože, zatmiž se slunce nebeské nad naší křivdou!‘ Což se i stalo, že slunce víc než hodinu nesvítilo, s mnohým podivením. Jdouce, žehnali se s lidem a zpívali žalm 112. a zase 70.

Pak navrátil se kat na rynek staroměstský, Mikuláše k šibenici za jazyk přibitého odjal a do vězení zase vedl, odkudž po čtyřech teprv letech vypovězen byv, do exilium se dostal a léta 1647 v Lešně polském život dokonat, stařec jsa sedmdesátiletý...“

Tak skončila v Čechách nikdy předtím nebývalá exekuce, svou monstrózností neslýchaná. Ne že by nebylo veřejných politických poprav, tehdejší mrav připouštěl a praxe uskutečňovala exemplární výstražné tresty takového druhu, ale rozsah a způsob, jakým byla staroměstská exekuce provedena, vyvěšování hlav na mostecké věži uprostřed města, to vše vyvolávalo v současnicích na ledacos zvyklých asociace tureckých krutostí páchaných na křesťanech, jak je bohatě líčily tehdejší cestopisy a „noviny“.

Jestliže chtěl vítězný Habsburk, císař Ferdinand II., ohromit nejen Čechy, ale i Evropu, podařilo se mu to za pomoci domácích asistentů režie dokonale. Pro trvalou památku popravených sotva mohl udělat víc.

Dávejte, což je císařovo, císaři

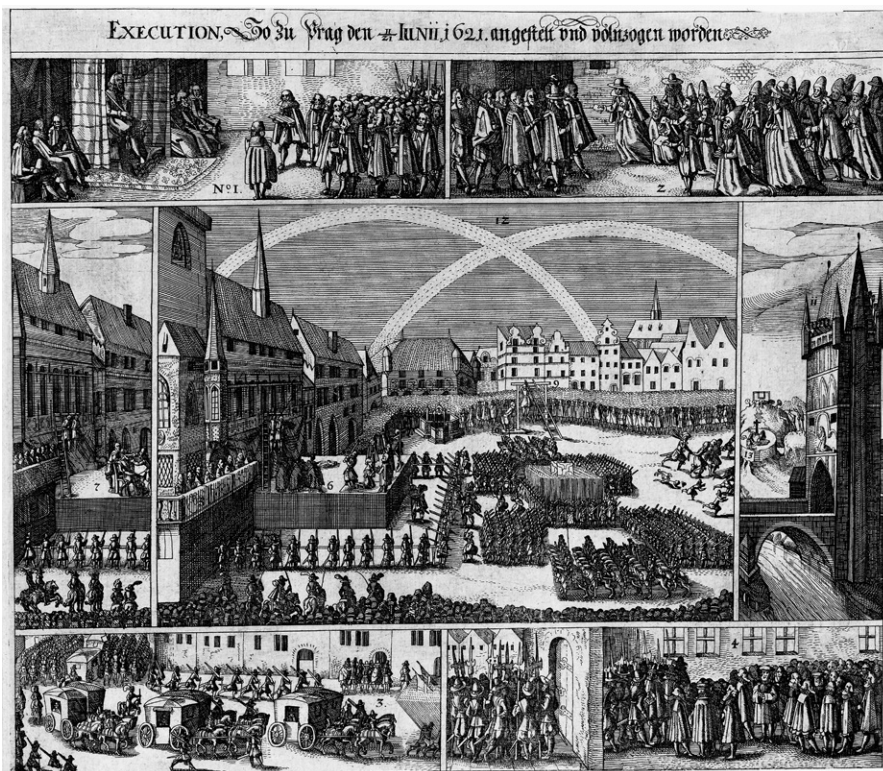
Mlhavé listopadové dny mýjely a sedláci, vyplašeni ze svých domovů, se jeden za druhým vraceli obhlédnout hromady zuhelnatělých trámů mezi očazenými kamennými podezdívkami, které ohraňovaly místo, kde před týdnem, deseti dny hrálo teplo pece. Vyhrabávali radlice, motyky a vidle, pokud je žár nezničil k nepotřebě. Nejhouževnatější a selsky rozumní, platící v úvahách strategií velkých dějin za těžkopádné prostáky, si ponáříkali, půjčili sekery u příbuzných a sousedů, jejichž střechy nad hlavou teď byli nuceni sdílet, a šli kácet dřevo na nová stavení.

Budiž v krátkosti složen nakousnutý příběh ruzyňských sedláků, který nestál za zmínku žádnému ze zpravodajů o bitvě na Bílé hoře 8. listopadu 1620, v níž se definitivně rozhodla hra o životy mužů později popravených na Staroměstském náměstí.

Protože odvěkým údělem prostáků bylo do vyčerpání tvořit, nikoli po způsobu trubců zjídat nebo ničit cizí úsilí (podle toho tradičně dělili lidskou čeládku), nehonosili se Ruzyňští, tuším, nikdy tím, že měli nevědomky a proti svému přání vzácnou příležitost vidět zblízka sám počátek události, o které se dějepisci záhy rozepsali jako o jedné z tragicky nejosudovějších pro všechen národ. Ves Ruzyň na statku nejvyššího purkrabství pražského měla čtrnáct usedlostí, z nichž zbylo jediné spáleniště. Nikdo z jejích obyvatel nedovedl povědět víc, než co si zapamatoval v rozespalém úleku.

Dobře k půlnoci ze soboty na neděli před svatým Martinem dostali totiž nadělení, kterého se hned po moru báli ze všeho nejvíc. Množství rejtarů se s příživnickou samozřejmostí roztáhlo po dvorech, v chlévech a komorách.

S nikým se nedohadovali, hovořili ostatně řečí, které nikdo z domácích nerozuměl. Obvykle se hospodáři snažili dostat do bezpečí ženy a dospívající dcery a ukrýt, co se dalo. Tady byli tak zaskočení, že nestihli nic. Naštěstí se zdálo, že vojáky zmáhá únava. Sotva ve spěchu naspížovali, uléhali ke spánku – když tu s velkým lomozem zuřivě vtrhli do vsi další cizozemci.

Matthäus Merian st.: *Staroměstská exekuce*, in: *Theatrum Europaeum* (1633–1635), mědiryt, 273 × 323 mm

„A hned při samém východu slunce zvěstováno, že velmi pěkná duha na nebi se ukázala. Vyběhli kněží, vojáci a jiní, mučedlníci pak z oken se dívali a viděli všickni, jako i celá Praha, neobyčejné jasnosti duhu, an nebe jasné bylo, když ode dvou dní před tím ani po tom deště nebylo...“
(*Historie o těžkých protivenstvích*)

Nahore zleva: v přítomnosti knížete Lichtenštejna je vězňům čten rozsudek; ženy odsouzených prosí knížete Lichtenštejna o milost.

Dole zleva: v zavřených vozech jsou převáženi vězni za silného doprovodu stráží; střežení vězni čekají ve vězení na popravu

Uprostřed: na ústředním obrázku poprava na Staroměstském náměstí; vlevo: kat na lešení řeže Jesenskému jazyk a jeho pacholci věší z oken Staroměstské radnice radní Jana Kutná a Šimona Sušického; vpravo: hlavy popravených vystřčené na Staroměstské mostecké věži, v pozadí pod šibenicí katovi pomocníci čtvrtí tělo Jana Jesenského.

Až jednou sedlákům otrne, budou mít na dlouhou dobu téma k hospodským rozepřím, v jakém pořadí, která z armád poctila vlastně jejich skromné příbytky.

Před vyjevenýma očima vesničanů – nedoběhli ještě ani za humna – noví nájezdníci nemilosrdně pobíjeli první. Osada vzplála jako louč a zář požáru dopadala až na bělohorský kopec, odkud prchající sedláci slyšeli hluk a křik neklamně potvrzující, že krajina je plná vojska. Rozptýlení v sousedních osadách, ani tady se nezbavili záplavy žoldnéřů.

V tísní, která náhle padla na širé okolí, zanikl nářítí i hlas nedělního poledního zvonu v hromobití střelby od bělohorského návrší.

Spíš starost o budoucí sklizeň než zvědavost přemáhala hrůzu z mrtvol, jejichž úrodou byla v tak krátké chvíli obdařena pole. Leželi tu koně i polonazí muži, do posledka až na košili o vše obraní. Na šestnáct set jich koncem druhého týdne spočítali konšelé z měst pražských pro pořádek v evidenci, když hrobníci s pacholky házeli padlé do společných jam.

Jako zcepenělé mršiny, za každého jeden zářez na holi, bez obřadu a smutku, v nahotě k nepoznání, kdo je nepřítel a kdo kamarád z pluku. Nepotřebovali už nic než po dvou loktech hlíny, a to ne tak pro sebe, bylo jim lhostejné, zda a jak budou pohřbeni, ale pro živé, kteří se nechtěli nechat otravovat mrtvolným povětrím...

Ruzyňští sedláci tu stáli tváří v tvář druhé hrozné ráně: po vypálené vsi rozrytá a zdupaná pole. S tísnivou starostí hlásila se nejspíš úleva, že přežili a mají snad už nejhorší za sebou. Jak nepatrná naděje postačí člověku, který uvykl, že nikdy není tak zle, aby nemohlo být ještě hůř.

Docela jinou dějinnou úlohu v tomhle truchlivém příběhu měl Kristián z Anhaltu, dvaapadesátiletý německý kníže ve službách falckého kurfiřta, tehdy českého krále, jako jeho politický rádce a šéf diplomacie, o němž tu bude často řeč. Vedle něho pak o rok starší Jindřich Matyáš hrabě z Thurnu, někdejší ostrýlený císařský důstojník, nyní velitel armády odbojných českých stavů, v postavení na druhém místě, s čímž se nikdy nesmířil a nejvyšším hodnost ze srdce nepřál.

Mám na mysli vedle Anhalta zejména prezidenta královské válečné rady, jedenapadesátiletého polního maršála Jiřího Fridricha hraběte Hohenlohe, jehož příbuzní se uplatnili mezi generalitou nizozemských revolučních stavů, on sám pak v císařských službách na uherskotureckém pomezí. Tehdy již patřil, stejně jako Thurn, k domácím pánům, přičlenil se do Čech na

statky Kosmonosy, Mladou Boleslav a Králíky v roce 1607. Tady na bojišti byl Anhaltovým pobočníkem.

Nezapomínám ani na další generály, jimž se dostane arci menší zásluhy na porážce: generálvachmistra Jana z Bubna (pána na Liticích, Žamberku, Doudlebech a Jelení Hoře), zároveň velitele české jízdy, a jiné účastníky v propletenci závistí pod vlídnou škraboškou přátelství.

Tihle pánové totiž dovedli své pluky, ustupující takticky a vytrvale před nepřítelem, od konce září z Tábora přes Orlík, Rožmitál, Rokycany a Beroun k hlavnímu městu. Když se odhodlali utkat ve výhodně zvolené pozici před Rakovníkem v rozhodné bitvě, sám král Fridrich si ji nechtěl nechat ujít a vrátil se k vojsku z Prahy, od nepříjemných jednání s vyslanci svého tchána anglického krále.

Protivník, kterému zastoupili cestu, však po desetidenním oťukávání a místních šarvátkách odmítl, k velkému zklamání strategů, útočit z důvodů tak prozaických, jako je malá vyhlídka na úspěch.

V kavalírských mezích španělských pravidel zvolil raději taktickou hru kočky s myši a nečekaně vyklidil o polednách 5. listopadu bojiště. Na válečné poradě, kterou vzápětí Anhalt svolal, vsázel s jistotou, že nepřítel potáhne ku Praze, ale Thurn tomu nevěřil. Teprve uherští jezdci, vyslaní na zvědy, potvrdili k večeru prozíravý úsudek vrchního velitele, a nezbylo než pospíšet si co možná nejrychleji jinou cestou, přímočaře křivoklátskými hvozdy.

V honičce, již se dohromady na obou stranách zúčastnilo nějakých padesát tisíc dospělých mužů, měl Thurn se svou jízdou a plukem pěchoty skvělý náskok. Od večera za jedinou noc urazil přes sedmdesát kilometrů, nepřetržitě bez odpočinku a stravy, aby ráno prošel Strahovskou bránou. Jeho vojáci se už povalovali v ulicích a krčmách, když Anhalt teprve zdvihal ležení u Rakovníka. Ani on však nemarnil zbytečně čas, po šestatřiceti hodinách pochodu zarazil na příhodné planině před Unhoštěm a v bojovém šiku vyčkával, až se přiloudá nepřítel.

Samozřejmě, že kníže nestál o bitvu v oslabení, toto měl být pouze oddechový tah v přijaté šalebné hře. Správně předpokládal, že si protivník s rychle padajícím soumrakem krátkého dne už nic nezačne, že vyčká nejméně do rána. Aby ho oklamal – ostatně lest byla záhy prohlédnuta – dal v táboře zapálit tolik ohňů, jako by tu ležela nejmín čtyřicetitisícová armáda, ač měl mužstva sotva třetinu.

Jen vojáci zanítili hranice a chystali se konečně zalehnout k sálajícímu teplu, přišel nový rozkaz: ohně nechat hořet a bez velkého lomozu se ve všem pořádku přesunout, neboť nocovat se bude o dobrých dvacet kilometrů dál. Už předtím vrchní velitel vojska prozíravě požádal krále, aby se ve vlastním zájmu a pro dobro vojska odebral do Prahy a kvapem dal vyvézt co možná nejvíc spíže, střeliva a zákopnického náčiní na Bílou horu, aby tam před svítáním 8. listopadu armáda našla vše připraveno.

Světlá listopadová noc, o níž hovoří oficiální relace (Buquoy iter quadrimestre) – měsíc byl mezi první čtvrtí a úplňkem – napomohla přesunům. Po půlnoci už vojsko knížete Anhalts zaujímal ležení na bělohorské planině od letohrádku Hvězda až k Břevnovu.

Konečně odpočinek, tolik potřebný pro nastávající ráno, neboť nepřítel nemá už zítra před rezidencí českého krále kam uhýbat a všichni dohromady jsou stálými pochody nesmírně unaveni. Jen zoufalec může ještě proti veškerým pravidlům válčit v tak pozdním zimním nečase.

Postavení bylo zvoleno dobře. Návrší, chráněné z jihu prudkým svahem, spadajícím až o osmdesát metrů níže k Motolu, na severozápadě ještě prudším kopcem, svažujícím se k Ruzyni. Od západu vedla silnice od Unhoště, na které se měl objevit nepřítel; tam byl kopec povlovnější, zato však se na jeho úpatí prostíraly močály, lemující břehy Litovického potoka. Ten se dal překročit jen po nevelkém mostku za vesnicí Řepy. Anhalt zabezpečil most i soutěsku přes močál oddílem pěti set mušketýrů, což považoval za plně postačující noční ochranu ležení.

Uherská jízda, která na sebe během tažení mnohokrát upozornila vpravdě husarskými kousky, hlavně když tušila kořist, spolu s částí německých rejtarů nepřešla potok. Položila se před ním v Ruzyni, nejspíš pro lepší spížování. Generál Bornemisza, vrchní velitel Uhrů, v předchozích šarvátkách zraněný, odejel společně s důstojníky z bělohorské pláně pohodlněji odpočívat do města.

Jízda, která vyburcovala sedláky ze spánku, zůstala jakýmsi opomenutím zcela nekrytá ve svém odloučení od tábora. Jak nemoudré to bylo, mohli dosvědčit ruzyňští hospodáři.

Než se vrátíme k druhému a závěrečnému dějství tragédie jejich vsi, bude na místě představit nové jednající osoby v tomhle zvláštním kuse, kde lidé, budící původně respekt, s odstupem času probouzejí útrpnost,

pokud se nestávají přímo trapnými a naopak; všemu vládne jistá dějinná nelítostnost, ba tragika.

Protagonisté na straně, kterou jsme dosud nazývali krátce nepřitelem, byli dva. I oni soupeřili v dějinných zásluhách a slávě, o to víc, že si ex post museli mezi sebe nějak rozdělit podíl na konečném vítězství. Což je úloha, která by dovedla zneprátnit i méně ješitné a cílevědomé muže kolem padesátky. Devětačtyřicetiletý Karel Bonaventura de Longueval hrabě de Buquoy (z rodiny původem španělské, usazené v Holandsku) a sedmačtyřicetiletý Maxmilián kníže bavorský nebyli ve vztahu vzájemné nadřazenosti a podřízenosti, válčili jako spojenci. Prvý velel císařské armádě, druhý byl pověřen hlavně politickým řízením a zároveň vedl vojsko Ligy katolických knížat v říši. Dodávám, že spojení bylo dočasné a netrvalo dlouho. Maxmilián se neztotožňoval s říšskou politikou Ferdinandovou. V roce 1610 se dokonce postavil proti jeho přijetí do Ligy. Shodli se na postupu proti falckému kurfiřtovi a jejich spojení v bitvě na Bílé hoře vrcholilo a zároveň končilo. (Bavorský vévoda se pak v zahraniční politice orientoval na francouzského spojence.)

Abychom dlouho neokolkovali, připomeňme, že Maxmilián podepsal na podzim 1619 spojeneckou smlouvu s Ferdinandem II., a tehdy se zavázala i Liga, že vojensky vypomůže. Kvůli úplnosti třeba dodat, že nastalý obrat přiměl luteránského saského kurfiřta Jana Jiřího, aby opustil své souverce a dal se na císařskou stranu, když mu za to Vídeň přislíbila mimo jiné zástavu obou Lužic, které patřily České koruně. Aby ubránila suverenitu německých území, rozhodla se začátkem července 1620 francouzská vláda, že zprostředkuje smlouvu o neútočení mezi Ligou a Unií protestantských říšských stavů. To krylo záda císařské armádě i Maxmiliánovi jako náčelníku Ligy při jejich vpádu do Čech.

Když se ligistická vojska shromáždila na bavorské straně šumavského pomezí, nebyla by bývala situace Fridricha Falckého jako českého krále beznadějná, kdyby se už válka nestala luxusem nad poměry a nehrozila sesutím lavina hospodářského i politického krachu. Uherské bojiště ovládal bezpečně spojenec, sedmihradský vévoda Gabriel Bethlen, kterého dokonce stavové v srpnu zvolili králem v Uhrách. Jenomže Vídeň měla tolik sil, že zvládla boj na dvou frontách. A v „české válce“ na sklonku druhého roku jejího trvání se už nedostávalo Fridrichově vládě peněz na žold. Vzpoury pluků od jara napovídaly blížící se katastrofu.